

УДК 349.2

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРАВА НА УЧАСТЬ У ПРОФСПІЛЦІ

Рим О. М.,

*доцент кафедри соціального права
Львівського національного університету
ім. Івана Франка,
канд. юрид. наук*

Ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) відкрила українцям шлях до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд). На виконання положень Конвенції вітчизняний законодавець ухвалив Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. № 3477-IV. Згідно зі ст. 2 цього Закону рішення ЄСПЛ є обов'язковим для виконання Україною, а ст. 17 передбачає можливість застосування судами Конвенції та практики ЄСПЛ як джерела права. Необхідно наголосити, що йдеться про усі рішення Суду, навіть ті, котрі ухвалені щодо інших держав-членів Ради Європи та не перекладені офіційно українською мовою.

Незважаючи на численні наукові дослідження практики Європейського суду з прав людини, питання захисту Судом трудових прав є найменш висвітленим. Хоч Конвенція і передбачає такі. Наприклад, згідно зі ст. 11 Конвенції кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Водночас наведене положення не є перешкодою для запровадження законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.

Звертаємо увагу на те, що ст. 11 Конвенції передбачає два самостійні, але водночас тісно між собою пов'язані, права: права на свободу мирних зібрань і право на свободу об'єднання. Таке одночасне розрізнення та об'єднання не випадкове, адже реалізації свободи об'єднання передують реалізація свободи мирних зібрань. Тому що зрозуміло, що, перш ніж утворити профспілку, необхідно провести установчі чи загальні збори працівників (з'їзд, конференцію тощо) та ухвалити відповідне рішення.

Європейським судом з прав людини було напрацьовано конкретні правила тлумачення ст. 11 Конвенції щодо свободи участі у проф-

спілці. На думку Суду, свобода об'єднання у професійні спілки вважається однією з форм, або ж спеціальним аспектом свободи асоціацій. Про це, зокрема, йдеться у рішеннях у справі «Національна профспілка поліції Бельгії проти Бельгії» від 27 жовтня 1975 року¹ та у справі «Шведська профспілка водіїв моторного транспорту проти Швеції» від 6 лютого 1976 року². А використання у параграфі 1 ст. 11 Конвенції фрази «об'єднання для захисту своїх інтересів» свідчить про зобов'язання держав не лише дозволяти та розвивати діяльність профспілок, але також і створювати умови для реалізації організованих профспілкових дій³.

Однією з гарантій свободи об'єднання, що закріплена у ст. 11 Конвенції, є можливість вільно приєднуватись до профспілки та виходити з неї. Саме тому будь-які угоди чи домовленості, що обмежують працівника у виборі профспілкової організації та примушують його стати членом профспілки, порушують вимоги ст. 11 Конвенції⁴. Зокрема, у справі «Соренсен та Расмусен проти Данії» заявники стверджували, що їх примушували вступити у конкретну профспілку згідно з чинною угодою про закритий цех. У цій справі Суд підтвердив порушення ст. 11 Конвенції та зазначив, що примус до участі у конкретній профспілці завдав шкоди сутності права на свободу об'єднання. Більше того, Судом було підкреслено, що Данія не захистила негативне право на свободу об'єднання, тобто право не вступати у профспілку⁵.

¹ Рішення Європейського суду з прав людини від 27 жовтня 1975 р. у справі Національна профспілка поліції Бельгії проти Бельгії (Case of National Union of Belgian Police v. Belgium (Application no. 4464/70) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rcit=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEWjzmeLM19vWAhUnQpKHfPYBoUQFggUAE&url=http%3A%2F%2Fwww.legislationonline.org%2Fdocuments%2Fid%2F18463&usg=AOvVaw35wC9egrmSZUZL8OGLuZok>.

² Рішення Європейського суду з прав людини від 6 лютого 1976 р. у справі Шведська профспілка водіїв моторного транспорту проти Швеції (Case of Swedish Engine Drivers' Union v. Sweden (Application no. 5614/72) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Swedish Engine Drivers' Union v. Sweden"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-57527"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

³ Рішення Європейського суду з прав людини від 2 липня 2002 року у справі Уїлсон, Національний союз журналістів та інші проти Сполученого Королівства (Case of Wilson, National Union of Journalists and Others v. the United Kingdom (Applications nos. 30668/96, 30671/96 and 30678/96)) // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"tabview":\["document"\],"itemid":\["001-60554"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

⁴ Рішення Європейського суду з прав людини від 13 серпня 1981 р. у справі Янг, Джеймс та Вебстер проти Сполученого Королівства (Case of Young, James and Webster v. the United Kingdom (Application no. 7601/76; 7806/77) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57608"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

⁵ Рішення Європейського суду з прав людини від 11 січня 2006 р. у справі Соренсен і Расмусен проти Данії (Case of Sorensen and Rasmussen v. Denmark (Applications nos. 52562/99 and 52620/99) [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

Рішення у справі «Соренсер та Расмусен проти Данії» демонструє негативний аспект права кожної особи на свободу мирних об'єднань. Адже поняття свободи передбачає певну міру свободи вибору при здійсненні цього права. Тому будь-який примус до членства у профспілках суперечить самому змісту свободи, яку вона має гарантувати.

У ст. 11 Конвенції чітко вказано на право *кожного* на свободу асоціації. Таке формулювання, безумовно, засвідчує заборону будь-якої дискримінації особи через вибір скористатися правом на захист професійної спілки. Особливо враховуючи, що ст. 14 Конвенції про заборону дискримінації є невід'ємною частиною кожної зі статей Конвенції, що закріплюють права і свободи людини, незалежно від природи таких прав і свобод¹. Зокрема, у своєму рішенні у справі «Асоціація локомотивних інженерів та пожежників проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ наголосив на тому, що кожен працівник повинен бути вільним у своєму виборі щодо того, чи приєднуватися, чи ні до професійної спілки, не зазнаючи за свій вибір жодних санкцій та утисків щодо такого вибору².

Враховуючи наведене тлумачення Конвенції Європейським судом з прав людини, держави повинні запровадити дієві механізми захисту від дискримінації на ґрунті членства у професійних спілках, що є одним із найсерйозніших порушень права на асоціацію та може поставити під загрозу саме існування профспілок³. Так, у справі «Даніленков проти Росії» Суд зазначив, що сама по собі відсутність ефективного захисту з боку держави, у поєднанні з об'єктивними наслідками поведінки роботодавця, може породжувати страх потенційної дискримінації та стримувати інших осіб від приєднання до профспілки. Зокрема, у наведений справі ЄСПЛ звернув увагу на те, що роботодавець (Морський торговий порт Калінінград) використав різномані-

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["Sorensen Rasmussen"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-72015"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

¹ Рішення Європейського суду з прав людини від 27 жовтня 1975 р. у справі Національна профспілка поліції Бельгії проти Бельгії (Case of National Union of Belgian Police v. Belgium (Application no. 4464/70) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rcit=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjzmelM19vWAhUnQpOKHfPYBoUQFggUgMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.legislationline.org%2Fdocuments%2Fid%2F18463&usg=AOvVaw35wC9egrmSZUZL8OGLuZok>.

² Рішення Європейського суду з прав людини від 27 лютого 2007 р. у справі Асоціація локомотивних інженерів та пожежників проти Сполученого Королівства (Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) v. the United Kingdom (Application no. 11002/05) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-79604"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

³ Рішення Європейського суду з прав людини від 30 липня 2009 р. у справі Даніленков та інші проти Росії (Danilenkov and Others v. Russia (Application no. 67336/01) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-93854"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

тні засоби для того, щоб спонукати своїх працівників відмовитися від членства у незалежній профспілці. А саме переведення працівників до спеціальних бригад, що мали обмежені можливості; звільнення, що в подальшому було визнане незаконним судами; скорочення заробітків; дисциплінарні санкції та відмови поновити працівників на роботі навіть після вступу в законну силу рішень судів, які зобов'язували роботодавця це зробити.

Наведені негативні наслідки, яких зазнали заявники через своє членство у профспілці, були визнані достатніми для того, щоб ствердити факт дискримінації у користуванні правами, закріпленими статтею 11 Конвенції. Адже дії роботодавця спричинили суттєве скорочення членства у профспілці, що загрожувало її зникненню, та мало негативний ефект для працівників та їхньої можливості користування правом на свободу асоціації¹.

У підсумку, у справі «Даніленков проти Росії» Суд визнав, що держава не виконала свого позитивного обов'язку запровадити ефективну і чітку систему правового захисту від дискримінації на ґрунті профспілкового членства. Відповідно, мало місце порушення статті 14 Конвенції в контексті статті 11.

Натомість у справі «Трохимчук проти України», на думку Суду, порушення ст. 11 Конвенції не було, адже факт створення профспілки не був доведений матеріалами справи. І навіть якщо припустити, що така профспілка все ж була створена, то у справі було недостатньо доказів участі заявниці у її створенні або діяльності. У підсумку Суд зазначив, що заявниця не довела, що колишній роботодавець перешкоджав їй брати участь у створенні профспілки, або бути її членом, або що вона іншим чином була обмежена у здійсненні права на свободу об'єднання².

Наведені справи щодо тлумачення Судом ст. 11 Конвенції демонструють співвідношення конвенційних положень про свободу об'єднань та право створювати профспілку і вступати до неї. Вони також розкривають сутність права на участь у профспілці та його негативного аспекту, а саме можливості відмовитись бути членом профспілки. Це, безумовно, сприятиме утвердженню ефективності захисту цих прав у судовій практиці, тому що орієнтири чіткі, зрозумілі та доступні.

¹ Рішення Європейського суду з прав людини від 30 липня 2009 р. у справі Даніленков та інші проти Росії (Danilenkov and Others v. Russia (Application no. 67336/01) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-93854"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)).

² Рішення Європейського суду з прав людини від 28 жовтня 2010 р. у справі Трохимчук проти України (Заява № 4241/03) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_846.